

Hogeschool Van Hall Larenstein

B Bos- en Natuurbeheer

Uitgebreide opleidingsbeoordeling

Samenvatting

In mei 2018 is de bestaande hbo-bacheloropleiding Bos en Natuurbeheer van Hogeschool Van Hall Larenstein bezocht door een visitatiepanel van NQA. Het betreft een vierjarige voltijdopleiding te Velp met twee majoren: Bos- en Natuurbeheer (BNB) en International Forest and Nature Management (IFNM) en een deeltijdvariant voor de specialisatie Toegepaste Ecologie binnen de major BNB. Het panel beoordeelt de opleiding als **voldoende**.

Beoogde leerresultaten

De opleiding ontvangt voor standaard 1 het oordeel **goed**.

De opleiding heeft als unieke opleiding in Nederland (en deels ook in Europa) een specifiek eigen beroeps- en opleidingsprofiel opgesteld, met heldere informatie over de visie op het beroepenveld, de vakgebieden en de actuele ontwikkelingen, ook op internationaal niveau. De kennis en vaardigheden van afgestudeerden worden door werkgevers in het werkveld zeer gewaardeerd. Het bachelorniveau is duidelijk gerelateerd aan de Dublindescriptoren en de hbo-standaard. De competenties zijn per major en per specialisatie helder beschreven en uitgewerkt naar beheersingsniveaus. Het brede opleidingsprofiel is opgesteld in nauwe samenwerking met de werkveldcommissies en het bredere werkveld. De unieke BNB-opleiding investeert bovengemiddeld in het eigen opleidingsprofiel dat een heldere basis biedt voor de inrichting van het onderwijsprogramma.

Programma

De opleiding ontvangt voor de standaarden 2, 3, 4 en 5 het oordeel **voldoende**.

De opleiding heeft een stevig opleidingsprogramma dat aansluit op de actuele ontwikkelingen in het werkveld. Het panel is van mening dat studenten voldoende mogelijkheden hebben om de beoogde leerdoelen te bereiken. De opleiding heeft het programma versterkt langs inhoudelijke leerlijnen. Het programma is praktijkgericht en de breedte biedt studenten ruimte om extra vaardigheden en ervaring op te doen. Het brede curriculum biedt in de eerste jaren een stevige basis en in de specialisatie de nodige profileringsruimte per student. Studenten volgen voor een groot deel een vastgestelde studieroute en wensen meer eigen keuzeruimte. Extra vaardigheden en een eigen profilering zijn mogelijk via het volgen van masterclasses en capita selecta en de keuze van de minor.

De opleiding werkt aan de doorvoering van een vernieuwde onderzoeksleerlijn, in samenwerking met het lectoraat Duurzaam Landschapsbeheer, en kan daarbij de aandacht voor analytische vaardigheden en rapportagevaardigheden nog steviger doorzetten tot in de afstudeerfase. Internationalisering is met name een centraal thema in de major International Forest and Nature Management.

De opleiding biedt veel variatie in de werkvormen en vormgeving van het programma en de praktijkgerichtheid werkt enthousiasmerend naar veel studenten. Docenten hebben veel kennis en brengen dit enthousiast over, in toenemende mate ook via digitale leermiddelen. Alumni en studenten geven aan dat de opleiding een duidelijker beeld kan schetsen van de werkelijke beroepspraktijk via de gastlessen, excursies en praktijkopdrachten.

De opleiding krijgt het advies om de onderwijsvernieuwing in de onderbouw goed te monitoren en krachtig door te zetten in de bovenbouw. De samenhang moet nog verder uitgroeien in de hoofdfase. De opleiding kan daarbij in het teamplan de taken en verantwoordelijkheden voor de

onderwijsvernieuwing duidelijker vast te leggen, zodat docenten elkaar hierop kunnen aanspreken en de voortgang beter is te monitoren.

Ondanks heldere voorlichting en goede instroombegeleiding heeft de opleiding te maken gehad met hoge uitval in het eerste jaar. Met persoonlijker contact, aanwezigheidsverplichting in het eerste semester en aangescherpte begeleiding lijkt het rendement te verbeteren, maar dat is nog niet ten volle meetbaar. In de deeltijdopleiding is er veel individuele aandacht voor studenten en is duidelijk aangegeven hoe eventuele deficiënties kunnen worden weggewerkt.

Personeel

De opleiding ontvangt voor standaard 6 het oordeel **goed**.

De opleiding wordt met groot enthousiasme verzorgd door een hoogopgeleid en vakinhoudelijk en didactisch capabel docententeam. Docenten staan stevig in hun vak en hebben veel energie naar de studenten. Dit wordt ook door studenten en alumni gewaardeerd. De verbinding met de beroepspraktijk is sterk. Het docententeam heeft in voorgaande jaren veel wijzigingen doorstaan en bevindt zich in de opbouw naar de resultaatverantwoordelijke teams. In voorgaande jaren hebben de docenten onder hoge werkdruk het onderwijs goed draaiende gehouden. Het management krijgt het advies de vitaliteit van docenten te bewaken, evenals de verdere teamvorming. De onderzoeksvaardigheden van docenten kunnen nog verder worden ontwikkeld.

Voorzieningen

De opleiding ontvangt voor de standaarden 7 en 8 het oordeel **goed en voldoende**.

De opleiding maakt goed gebruik van de eigen voorzieningen en de voorzieningen van partnerorganisaties. Er zijn goede connecties met boswachterijen en natuurparken in de omgeving en daar wordt in lessen, practica en via excursies goed gebruik van gemaakt. De werken studeerruimtes en de mediatheek voorzien in de behoefte van de studenten en docenten. Met het gebruik van kennisclips, video-opnames van colleges en het gebruik van Turnitin bij de toetsing, levert de opleiding een bovengemiddelde en vernieuwende bijdrage aan ICT-ontwikkelingen in het onderwijs. Het panel neemt waar dat de opleiding goede verbeteracties doorvoert in de studiebegeleiding en in de informatievoorziening ten gunste van docenten en studenten. De ingezette lijn met veel aandacht voor persoonlijke begeleiding, contact en onderlinge binding vindt het panel positief. De oogst daarvan is nog niet helder en zal de komende jaren moeten blijken.

Kwaliteitszorg

De opleiding ontvangt voor standaard 9 het oordeel **voldoende**.

De resultaten van evaluaties zet de opleiding gericht in voor verbeteringen, na overleg met de docenten. Studenten zijn proactief in de opleidingscommissie en in klankbordgroepen. Maar voor studenten is niet altijd helder wat er met de uitkomsten gebeurt. De opleiding kan uitkomsten en verbeteringen consequenter publiceren, bespreken met docenten en terugkoppelen naar studenten. Kwalitatieve onderwijsindicatoren kunnen sturend zijn, als ze worden vastgelegd in het teamplan en in een actieplan. Op die manier wordt de voortgang op onderwijs-, organisatie- en docentkwaliteit ook zichtbaar.

Toetsing

De opleiding ontvangt voor de standaard 10 het oordeel **voldoende**.

De opleiding zet juiste stappen in de versterking van de toetsing. De verbeterlagen zijn zichtbaar en soms zelfs vernieuwend, bijvoorbeeld het gebruik van plagiaatsoftware (Turnitin) en digitale

tentamens (QMP). De BKE-scholing van docenten is op gang en draagt positief bij aan het werken met toetsmatrijzen en rubrics en strakkere keuring van afstudeeropdrachten. De opleiding kan de toetscommissie duidelijker positioneren in relatie tot de examencommissie; op dit moment is de rolverdeling onduidelijk. De toetscommissie krijgt het advies om ook de afstudeerwerken te screenen met een focus op de toetsing van de analytische vaardigheden. Ook verdient het consequent invullen van de beoordelingsformulieren aandacht van de toetscommissie.

Gerealiseerde leerresultaten

De opleiding ontvangt voor de standaard 11 het oordeel **voldoende**.

Over het functioneren van afgestudeerden heeft het panel geen enkele twijfel. Afgestudeerden zijn gewild en vinden redelijk snel baan op hbo-bachelorniveau. Ze zijn gewild vanwege hun vakkennis, brede oriëntatie en praktijkgerichtheid. De opleiding heeft een goede naam in het werkveld.

De afstudeerwerken zijn op hbo-bachelorniveau en reflecteren qua vakinhoud de specialisaties waarvoor wordt opgeleid. Veel eindwerken zijn omvangrijk, nogal beschrijvend en missen een heldere analyse van probleem of resultaten. Het advies is bij de beoordeling van afstudeeropdrachten meer aandacht te besteden aan analytische vaardigheden en helder formuleren. De verwachting is dat meer aandacht voor onderzoekend vermogen in het opleidingsprogramma een positief effect zal hebben op de eindwerken. De opleiding krijgt het advies dit gericht te monitoren.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Schets van de opleiding	11
Standaard 1 Beoogde leerresultaten	13
Standaard 2 Oriëntatie	16
Standaard 3 Inhoud	18
Standaard 4 Leeromgeving	20
Standaard 5 Instroom	22
Standaard 6 Personeel	23
Standaard 7 Voorzieningen	25
Standaard 8 Begeleiding	26
Standaard 9 Kwaliteitszorg	27
Standaard 10 Toetsing	28
Standaard 11 Gerealiseerde leerresultaten	32
Eindoordeel over de opleiding	35
Aanbevelingen	37
Bijlagen	39
Bijlage 1 Bezoekprogramma	40
Bijlage 2 Bestudeerde documenten	42

Inleiding

Dit visitatierapport bevat de beoordeling van de bestaande *hbo-bachelor*-opleiding Bos en Natuurbeheer (BNB) van Hogeschool Van Hall Larenstein (VHL). Het visitatiepanel van NQA dat de beoordeling heeft uitgevoerd is samengesteld door NQA, in opdracht van VHL en in overleg met de opleiding. Voorafgaand aan de visitatie heeft de NVAO het panel goedgekeurd.

Het rapport beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel. Ook bevat het enkele aanbevelingen voor de opleiding. Het rapport is opgesteld conform het *Beoordelingskader accreditatiestelsel hoger onderwijs* van de NVAO (september 2016) en het *NQA-protocol 2017 voor de uitgebreide opleidingsbeoordeling*.

De visitatie heeft plaatsgevonden op 23 mei 2018.

Het visitatiepanel bestond uit:

Dhr. ir. H. Boeschoten (voorzitter, domeindeskundige)

Dhr. dr. ir. D. Ekkel (domeindeskundige)

Dhr. prof. dr. P. Zuidema (domeindeskundige)

Dhr. B. de Jongh (studentlid)

Mw. ir. M. Dekker-Joziase, seniorauditor van NQA, trad op als secretaris/leadauditor van het panel.

De opleiding Bos en Natuurbeheer vormt samen met de VHL-bacheloropleiding Tuin- en Landschapsarchitectuur en de masteropleiding Project- en procesmanagement de Visitatiegroep HBO HAO Groen, met inleverdatum 1 november 2018. Deze drie opleidingen zijn bezocht door drie visitatiepanels van NQA met een overlap in bemensing ter borging van onderlinge afstemming.

Afstemming tussen alle deelpanels heeft allereerst plaatsgevonden door de instructie die de panelleden krijgen met betrekking tot het beoordelingskader. De tussen Hobéon en NQA gekalibreerde criteria voor de beoordeling maken onderdeel uit van deze instructie. Daaraan voorafgaand is de afstemming geborgd door overlap in de bezetting tussen alle deelpanels. Daarnaast is, rekening houdend met het feit dat elke opleidingsbeoordeling een individuele beoordeling betreft, vanuit de overlap in de bezetting, waar relevant, voortschrijdend gereflecteerd op vorige bezoeken binnen deze visitatiegroep. Verder wordt de afstemming tussen de panels geborgd door de ondersteuning van dezelfde secretaris NQA en door de inzet van getrainde voorzitters.

Bij de aanvraag heeft de instelling een Zelfevaluatierapport (ZER) aangeboden. Deze voldeed naar vorm en inhoud aan de eisen van het desbetreffende NVAO-beoordelingskader en aan de eisen van het *NQA-protocol 2017*. Het visitatiepanel heeft de ZER bestudeerd en een bezoek aan de opleiding gebracht; zie bijlage 1 en 2. Met alle (mondeling en schriftelijk) verstrekte informatie heeft het panel tot een weloverwogen oordeel kunnen komen.

Het visitatiepanel verklaart dat de beoordeling van de opleiding in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Utrecht, 2 oktober 2018

Panelvoorzitter

ir. H. Boeschoten

Lead-auditor

ir. M. Dekker-Joziase

Schets van de opleiding

De opleiding Bos- en Natuurbeheer (BNB) van Hogeschool Van Hall Larenstein (VHL) is onderdeel van het domein DAaR (Delta Area and Resources). De opleiding leidt op voor een breed domein aan hbo-functies op de terreinen bosbouw, natuurbeheer en rentmeesterij. Daarbij leidt BNB ook op voor twee in Europa unieke terreinen: tropische bosbouw en de internationale houthandel. De opleiding is in 1903 gestart als bedrijfscursus binnen de Nederlandsche Heidemaatschappij en in 1953 doorgegroeid naar een volledige hbo-opleiding.

De opleiding BNB leidt studenten op tot startende en ondernemende deskundige in bos- en natuurbeheer, die kunnen bijdragen aan duurzame oplossingen voor vraagstukken met de natuur als vertrekpunt. Het motto daarbij is: Beschermen, Benutten en Beleven.

De opleiding telde in 2017-2018 497 voltijdstudenten en 65 deeltijdstudenten. Deze studenten kunnen tijdens de studie zich specialiseren via twee majors: a. de nationaal georiënteerde major Bos- en Natuurbeheer en b. de internationaal georiënteerde major International Forest and Nature Management (IFNM).

Binnen de major BNB kunnen studenten in het derde en vierde studiejaar kiezen uit vier specialisaties:

- Beheer van Bos en Natuur (BBN),
- Toegepaste Ecologie (TE, vt en dt),
- Rentmeesterij (RM),
- Mens en Natuur (MN).

Binnen de major IFNM kunnen studenten kiezen uit twee, in Europa unieke, specialisaties:

- Tropical Forestry (TF),
- International Timber Trade (ITT).

In de voltijdopleiding volgen studenten de eerste anderhalf jaar een gemeenschappelijk programma gericht op de onderwerpen landschap, beheer en onderzoek en op de beroepsrollen adviseur, onderzoeker en beheerder. In het tweede studiejaar wordt het eerste semester ook gemeenschappelijk doorlopen, waarbij studenten in groepsverband werken aan het opstellen van een beheerplan voor een bosgebied en het individueel opstellen van een ondernemingsplan. In het tweede semester van het tweede jaar starten studenten hun major en binnen IFNM ook direct hun specialisatie. Het derde en vierde studiejaar zijn specialisatie specifiek. Via een minor kunnen studenten hun kennis verbreden of verdiepen. De stage en het afstuderen vinden plaats binnen de specialisatie.

De deeltijdopleiding is specifiek gericht op de eindkwalificaties TE. Eindkwalificaties en beoordeling zijn gelijk aan de voltijdopleiding. Een deel van de studiepunten wordt verkregen in de jaarlijkse modules Werkend Leren, waarbij per student een maatprogramma wordt opgesteld aansluitend op werkervaring van studenten.

In 2016 heeft de opleiding het drie-sterren certificaat AISHE¹ behaald, mede op basis van het behaalde keurmerk MVO² Hoger Onderwijs en daarmee wil de opleiding met deze accreditatie het bijzonder kenmerk duurzaamheid aanvragen.

---

¹ AISHE: Auditing Instrument for Sustainability in Higher Education

---

² MVO: Maatschappelijk Verantwoorde Organisaties

Standaard 1

Beoogde leerresultaten

De beoogde leerresultaten passen bij het niveau en de oriëntatie van de opleiding en zijn afgestemd op de verwachtingen van het beroepenveld, het vakgebied en op internationale eisen.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **goed**.

De opleiding heeft als unieke opleiding in Nederland (en deels ook in Europa) een specifiek eigen beroeps- en opleidingsprofiel opgesteld, met heldere informatie over de visie op het beroepenveld, de vakgebieden en de actuele ontwikkelingen, ook op internationaal niveau. Daarbij zijn er goede verbindingen met de Dublindescriptoren en de hbo-standaard gericht op het bachelorniveau. De kennis en vaardigheden van afgestudeerden worden door werkgevers in het werkveld zeer gewaardeerd. Per major en per specialisatie is helder beschreven wat de beoogde competenties zijn en op welk beheersingsniveau deze moeten worden behaald. Het brede opleidingsprofiel biedt een goede basis naar werkveldpartners en naar studenten. Beide majors hebben een eigen werkveldcommissie die nauw is betrokken bij het opstellen, valideren en bewaken van het opleidingsprofiel. De opleiding toont daarbij een proactieve houding en heeft daarbij een open houding naar meningen van betrokken partijen. Het panel is van mening dat de unieke BNB-opleiding bovengemiddeld heeft geïnvesteerd in het eigen, unieke opleidingsprofiel en daarmee een heel heldere basis heeft voor de inrichting van haar programma.

Onderbouwing

Beroeps- en opleidingsprofiel

De opleiding BNB leidt studenten op tot professionals die in het nationale en internationale domein van bescherming, beleving en benutting van bos en natuur in staat zijn deskundig te handelen en te onderzoeken. Met een BNB-diploma kunnen alumni bijvoorbeeld aan de slag als rentmeester, ecooloog, terreinbeheerder, bosbouwer of communicatiedeskundige op het gebied van natuur. Ze dragen bij aan het vinden van de juiste balans tussen ecologische, sociale en economische aspecten van duurzaamheid, met het belang van natuur voorop. Om dit te realiseren heeft BNB zelf een eigen opleidingsprofiel opgesteld (februari 2018) in samenwerking met het beroepenveld. Het panel vindt dat dit opleidingsprofiel duidelijk is opgesteld en een stevige basis biedt voor het opleidingsprogramma qua niveau en oriëntatie.

Het profiel beschrijft zeven competenties: 1. Zichzelf ontwikkelen, 2. Project en procesmanagement, 3. Communiceren, 4. Praktisch (gebieds)onderzoek doen, 5. Ontwerpen en opstellen van (gebieds)plannen, 6. Beheren van bos- en natuurgebieden en 7. Ondernemen. Per competentie en per specialisatie wordt aangegeven tot welk niveau wordt opgeleid (gevorderd dan wel professioneel):

	Major					
	Bos en Natuurbeheer				International Forest and Nature Management	
	Specialisatie				Specialisatie	
	BBN	TE	RM	MN	ITT	TF
Eindcompetenties						
Zichzelf ontwikkelen	3	3	3	3	3	3
Communiceren	3	3	3	3	3	3
Project- en procesmanagement	3	3	3	3	3	3
Ondernemen	2	2	3	2	3	2
Praktisch (gebieds)onderzoek doen	3	3	3	3	3	3
Ontwerpen en opstellen van (gebieds)plannen	2	3	2	3	2	3
Beheren van bos en natuurgebieden	3	2	2	2	2	2

Niveau 2 = gevorderd, niveau 3 = professioneel.

In het opleidingsprofiel is iedere competentie zeer consequent uitgewerkt naar de beroepsrollen, beroepsproducten, beheersingsindicatoren per niveau en de bijbehorende kennis, vaardigheden en attitudes.

Het panel constateert dat het opleidingsprofiel helder is opgesteld en goede verbinding heeft met de Dublindescriptoren op bachelorniveau, de hbo-standaard. Het profiel is gericht op de kennis en kunde van een pas afgestudeerde BNB'er. Per major en per specialisatie is beschreven wat de visie op het vakgebied en op het werkveld is en wat dit betekent voor de benodigde kwalificaties. Het profiel sluit hiermee duidelijk aan op de eisen vanuit het beroepenveld en de actuele ontwikkelingen in de vakgebieden en de maatschappij, bijvoorbeeld de aandacht voor governance binnen het project- en procesmanagement. Dit maakt het opleidingsprofiel zeker relevant voor het opleidingsdomein en voor de beroepspraktijk waar een brede en grote vraag is naar afgestudeerden met dit profiel.

Borging

Het opleidingsprofiel is duidelijk afgestemd op de verwachtingen van het beroepenveld, het vakgebied, inclusief een internationale benchmark. Het profiel bevat een uitgebreide beschrijving van het werkveld, de gewenste kennis en kunde en de actuele ontwikkelingen. De competenties en het opleidingsprofiel zijn duidelijk opgesteld in samenwerking met beide werkveldcommissies en er zijn ronde tafelgesprekken georganiseerd met het bredere werkveld.

De opleiding heeft per major een specifieke werkveldadviescommissie ingesteld met een klankbordfunctie. Deze commissies bewaken de aansluiting op de arbeidsmarkt, signaleren kansen en knelpunten en doen voorstellen ter verbetering van het curriculum. De commissies komen twee tot drie keer per jaar bijeen.

Uit gesprekken met en notulen van de werkveldcommissies constateert het panel dat de opleiding proactief is met het monitoren van het opleidingsprofiel. Ook signalen vanuit docentcontacten, opdrachtverleners en stagebieders, externe beoordelaars bij het afstuderen, van alumni en gastdocenten worden daar actief in meegenomen. Ook vanuit de lectoraten

Duurzaam Landschapsbeheer en Management of Forested Landscapes ontvangt de opleiding input over nieuwe ontwikkelingen op het gebied van onderzoek en actuele ontwikkelingen in het werkveld. Vertegenwoordigers uit het werkveld en alumni geven duidelijk aan dat zij worden betrokken bij het opstellen en het actueel houden van het opleidingsprofiel en dat hun inbreng leidt tot aanpassing en verbetering van het onderwijsprogramma. De opleiding is recent gestart met een netwerk van alumni. Tevens wordt bevestigd dat de opleiding goed aansluit op de arbeidsmarkt en de ontwikkelingen in het werkveld en dat het deeltijdprogramma waardevol is voor het beroepsperspectief van de deeltijdstudenten en daarmee maatschappelijk meerwaarde biedt voor het werkveld.

Standaard 2

Oriëntatie

Het programma maakt het mogelijk om passende (professionele of academische) onderzoeks- en beroepsvaardigheden te realiseren.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

Het panel concludeert dat de opleiding BNB een stevig opleidingsprogramma biedt dat past bij de ontwikkelingen en de actualiteit in het werkveld. Het programma is praktijkgericht en de breedte biedt studenten ruimte om extra vaardigheden en ervaring op te doen. Wel is er soms spanning tussen de breedte en de wens tot meer diepgang via specialisatie. Zo vernam het panel van studenten/alumni dat er behoefte is aan meer statistiekonderwijs en inzicht in teamrollen ten behoeve van betere samenwerking in groepen. Het brede programma biedt veel verschillende onderdelen en daarmee zijn de studieroutes grotendeels vaststaand. Extracurriculair is er zeker ruimte om extra vaardigheden te leren in de masterclasses en capita selecta. Studenten wensen meer keuzemogelijkheden qua minoren en een eigen profilering via keuzevakken. De onderzoeksleerlijn is, in samenwerking met het lectoraat, al meer structureel in het curriculum ingebracht. Het panel adviseert de aandacht voor analytische vaardigheden en rapportagevaardigheden stevig door te zetten in de afstudeerfase. Internationalisering is met name een centraal thema in de major International Forest and Nature Management.

Onderbouwing

Praktijkgerichtheid

In lijn met het VHL-beleid staat de beroepspraktijk centraal in het onderwijsprogramma. Dit blijkt ook uit een aantal leidende thema's binnen het curriculum: de toenemende integratie van natuur en samenleving, de toenemende aandacht voor duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen en diversiteit, de verdergaande economisering van natuur, de groeiende invloed van Europese regelgeving en verdergaande juridisering, de terugtrekkende overheid, de groeiende betekenis van 'governance' en de aandacht voor klimaatverandering en krimpregio's.

In iedere module werken studenten aan een reëel beroepsproduct. In de loop van de studiejaar neemt daarbij de complexiteit toe en wordt steeds vaker gewerkt met echte externe opdrachtgevers uit het werkveld. In het tweede studiejaar bijvoorbeeld ontwikkelen studenten ruimtelijke landschapsplannen voor gemeentes en landschappelijke organisaties en presenteren het eindproduct in bijzijn van de opdrachtgevers. Ook in de praktijkopdrachten, in de twee praktijkstages, in de derdejaars specialisatieprojecten en bij de afstudeeropdracht werken studenten aan praktijkvraagstukken van externe opdrachtgevers.

Naast het praktijkgerichte onderwijs is er ook veel aandacht voor excursies, veldwerk, gastcolleges, cursussen en extra-curriculaire masterclasses en capita selecta over actuele belangrijke onderwerpen. Bijna wekelijks organiseert de studieverenging LaarX activiteiten, bijvoorbeeld een lezing over de komst van wolven in Nederland. Ook is er jaarlijks een buitenlandreis voor alle studenten aansluitend op hun specialisatie, bijvoorbeeld naar het

Surinaamse Natuur Technisch Instituut voor de module Forest Management Project van de specialisatie TF.

Studenten geven aan dat zij bij de stages graag meer hulp ontvangen in de voorbereiding op de stage en bij de doorvertaling van opgedane kennis naar de werkzaamheden in de sector. Buiten de excursies en gastsprekers is er meer behoefte aan diepgang. Studenten doorzien nog onvoldoende wat ze in de praktijk kunnen met de aangeleerde kennis. De relevantie van het geleerde en de praktische toepassing verdienen meer aandacht. In de stagevoorbereiding willen studenten meer informatie over welke formulieren studenten moeten hanteren, welk onderzoek ze in 12 weken tijd aan kunnen en hoe ze zich moeten verantwoorden naar de opleiding. Het panel vindt dit punten die voor studenten zondermeer duidelijk moeten zijn en adviseert de opleiding dit met de vernieuwing van het opleidingsprogramma duidelijk te verbeteren.

Beroepsvaardigheden

Het panel concludeert dat studenten ruime mogelijkheden hebben om binnen het brede programma de benodigde beroepsvaardigheden eigen te maken. Alumni en studenten zijn positief over het werken in projectgroepen en het werken aan realistische externe opdrachten. Daarmee verwerven ze veel beroepsvaardigheden, mede doordat studenten zelf snel verantwoordelijk zijn voor aanpak en werkwijzen bij groepsopdrachten. Studenten worden snel zelfstandig, gaan de beroepspraktijk in en leren om in teamverband te werken

Communicatievaardigheden krijgen veel aandacht omdat studenten moeten leren om met diverse partijen en belanghebbenden te overleggen en communiceren. Dit geldt zeker voor de specialisatie Mens en Natuur, maar deze vaardigheden krijgen ook in de andere specialisaties aandacht via bijvoorbeeld een derdejaars themaweek Beleid en Participatie. Daarbij is er ook veel aandacht voor politiek-bestuurlijke ontwikkelingen, bijvoorbeeld via het thema governance dat ook passeert in de tweedejaars module Landschapsplan.

Alumni en studenten bevestigen dat zij vakkundig breed worden opgeleid en dat er met de praktijkopdrachten en het groepswork veel aandacht is voor beroepsvaardigheden en specifiek voor communicatievaardigheden. Dit biedt een brede basis voor het werkveld. In de gesprekken blijkt wel dat studenten meer aandacht wensen voor het werkelijk toepassen van groepsrollen in de eigen projectwerkgroepen en voor het toepassen van conflicthantering.

Onderzoeksvaardigheden

Praktisch (gebieds) onderzoek doen is een centrale beroepscompetentie, waarbij studenten leren de vaste stappen van een onderzoekscyclus toe te passen: formulering van het onderzoekkader, probleemanalyse en formulering onderzoeksvragen, selectie van geschikte onderzoeksmethodiek, het verzamelen van gegevens en deze adequaat verwerken tot aan conclusies en aanbevelingen. De opleiding is zich bewust van het toenemend belang van onderzoeksvaardigheden, met meer aandacht voor methodisch werken en leren schrijven van onderzoeksvoorstellen. Dit resulteert in versteviging van de onderzoeksleerlijn in voorgaande jaren, in samenwerking met de lector Duurzaam Landschapsbeheer. Daarbij wordt al vroeg in de studie aandacht gegeven aan interviewtechnieken, bronnengebruik en bronvermelding. Studenten leren gaandeweg kritisch onderzoekend te denken en met een methodische aanpak praktijkonderzoek uit te voeren. Bij de afstudeeropdracht komt dit tot uiting in diverse beroepsproducten: onderzoeksrapport, evaluatierapport, taxatierapport of een marktonderzoek.

Het panel is positief over de ingezette, versterkte onderzoekleerlijn en de inbreng vanuit het lectoraat. Studenten bevestigen dat onderzoeksvaardigheden in het hele programma zijn vervlochten in de praktijkopdrachten en dat zij in kleinere opdrachten en stages al oefenen voor het zelfstandige onderzoek in de afstudeeropdracht. Het panel adviseert dit stevig door te zetten in de afstudeerfase en docenten daar gericht in te scholen aangezien studenten signaleren dat de mate van aandacht voor onderzoeksvaardigheden nog docentafhankelijk is.

Ondanks dat voor veel beroepsfuncties geldt dat praktijkonderzoek wordt uitbesteed, is het belangrijk dat studenten onderzoeksvaardigheden beheersen om onderzoeksresultaten op waarde te kunnen schatten. Alumni en werkveldvertegenwoordigers geven daarbij aan dat er goede aandacht nodig is voor rapportagevaardigheden, juist analyseren en concluderen met oog voor juridische aspecten en aandacht voor de reproduceerbaarheid van het onderzoek. Elementen hiervan zijn aanwezig, maar het panel adviseert structureler te kijken naar de benodigde analytische vaardigheden: bediscussiëren en analyseren van resultaten en beperkingen van een studie, en het helder verbinden van resultaten naar conclusies en aanbevelingen. Studenten kunnen leren om dit in combinatie met de communicatieve vaardigheden meer te gebruiken om kennis omhoog te halen uit bedrijven en instellingen en beter te benutten.

Internationalisering

Internationalisering komt met name aan de orde in de internationale major IFNM met de beide internationale specialisaties ITT en TF. Deze specialisaties hebben een sterke focus op de internationale beroepspraktijk. Er wordt gewerkt in een internationale context met volledig Engelstalig onderwijs. Studenten volgen verplicht een stage in het buitenland en leren verplicht een extra taal (vaak Duits of Spaans).

In de major BNB ligt de nadruk bij Engelse taalvaardigheid, buitenland excursies en internationale oriëntatie in modules, bijvoorbeeld de tweedejaars module Ecosystem goods and services.

Standaard 3   Inhoud

De inhoud van het programma biedt studenten de mogelijkheid om de beoogde leerresultaten te bereiken.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

De opleiding heeft in voorgaande jaren een goede ontwikkeling in gang gezet met de inhoudelijke versterking van de inhoudelijke leerlijnen en het inzicht in de dekking van de leerdoelen door het programma. Het brede curriculum biedt in de eerste jaren een stevige basis en in de specialisatie de nodige profileringsruimte per student. Het panel adviseert de vernieuwing en de stroomlijning verder door te zetten in de hoofdfase. De opleiding biedt een actueel programma met veel aandacht voor de praktijk. Wel kan daarbij volgens alumni en studenten een duidelijker beeld van de werkelijke beroepspraktijk worden geboden. Het panel is van mening dat studenten voldoende

mogelijkheden hebben om de beoogde leerdoelen te bereiken. De samenhang in de eindfase kan daarbij nog verder worden versterkt.

Onderbouwing

Relatie programma tot beoogde leerresultaten

De opleiding heeft de voorgaande jaren goede stappen gezet met een duidelijker doorvertaling van de competenties naar de onderwijsseenheden. De combinatie van de uitgewerkte competentiekaarten en het toetsplan geeft een duidelijk overzicht van de dekking van de competenties in het curriculum tot aan de beheersniveaus en de toetscriteria. De vakinhoudelijke dekking is helder uitgewerkt in het document *Toelichting Leerlijnen Competenties BNB 2018*. Ook in de modulehandleidingen is een verbetering doorgevoerd en wordt de relatie tussen competenties, leerdoelen en vakinhoud meer consistent weergegeven, wat een helder kader biedt voor studenten. Per module staan steeds twee kennisgebieden en twee of meer competenties centraal.

Vakinhoud en samenhang

Het panel signaleert dat het onderwijsprogramma met de gemeenschappelijke eerste studie jaren en de specialisatie in de laatste studie jaren een brede basis biedt aan studenten, met mogelijkheden tot individuele profilering in de eindfase. In het eerste studiejaar komt iedere periode een andere rol in het werkveld (adviseur, onderzoeker, beheerder) aan de orde. In de afstudeerspecialisaties is er een goede aansluiting op de diverse vakgebieden. In de competentiekaarten zijn de vereiste vakkennis, vaardigheden en attitude helder beschreven. Dit wordt herkend door studenten, alumni en docenten, die aangeven dat docenten de verbanden tussen modules en leerlijnen gericht benoemen. Studenten en alumni zijn positief over de aansluiting binnen modules tussen de vakinhoud, de vaardigheidstrainingen en de praktijkopdrachten.

Het panel ziet dat de opleiding in voorgaande jaren de lijnen en samenhang in het curriculum heeft versterkt in de modulebeschrijvingen, met de leerlijnen en met het toetsplan. Dit komt al goed tot uiting in de eerste twee studie jaren. Het panel moedigt de opleiding aan dit stevig door te zetten in de specialisatiefase en adviseert daarbij een wakend oog te houden voor de gehele samenhang en de breedte versus diepgang. De opleiding benoemt daar zelf al gerichte aandachtspunten en toont daarmee de vinger aan de pols te houden, bijvoorbeeld verbetering van stage-informatie naar tweedejaars studenten, betere organisatie van het GIS-vak en meer aandacht in de afstudeerfase voor de keuring van plannen van aanpak. Het panel vindt dit positieve ontwikkelingen.

Actualiteit

Het panel constateert vanuit het studiemateriaal, de studentproducten en vanuit de gesprekken dat er binnen en buiten het onderwijsprogramma veel aandacht is voor actuele onderwerpen. Dit blijkt uit onder andere uit de gastcolleges, de regelmatig gehouden excursies, de praktijkopdrachten en de vele werkveldcontacten. Daarbij merken studenten en alumni wel op dat de mate waarin er aandacht is voor actualiteit varieert per docent. Studenten wensen bij de gastlessen meer aandacht voor een beter beeld van het latere werkveld.

Deeltijd

Voor de TE-deeltijdstudenten geldt dat eenderde deel van het programma in de eigen werkpraktijk vorm krijgt. Inhoudelijk komt het curriculum grotendeels overeen met de voltijdspecialisatie Toegepaste Ecologie. De kennismaking met de praktijk en het aanleren van specifieke praktijkvaardigheden krijgen echter ook voor een groot deel vorm door de deling van kennis en ervaring tussen de studenten. Studenten zijn tevreden over het onderwijsprogramma. Ook voor deeltijdstudenten zijn er voldoende mogelijkheden voor oriëntatie op het werkveld, zoals excursies, maar dat beeld werd door de studenten zelf nog niet bevestigd in de gesprekken met het panel. Daar lijkt wat informering en communicatie nodig.

In de jaarlijkse modules Werkend Leren kunnen studenten via een individueel maatwerktraject werken aan de competenties die zij in hun werkomgeving of op andere wijze dienen te ontwikkelen. Dit zijn met name de drie algemene hbo-competenties: Zichzelf ontwikkelen, Communiceren en Sociaal functioneren. De aanpak en de voortgang worden vastgelegd in een Persoonlijk OntwikkelingsPlan in samenspraak met de SLB-docenten. Aan het einde van ieder studiejaar wordt het bereiken van de leerdoelen getoetst in een beoordelingsgesprek en mondeling assessment aan de hand van het WL-Portfolio met bewijsstukken. De richtlijnen en werkwijzen voor het Werkend Leren zijn helder beschreven in de *Handleiding Werkend Leren 2017-2018*.

Standaard 4   Leeromgeving

De vormgeving van het programma zet aan tot studeren en biedt studenten de mogelijkheid om de beoogde leerresultaten te bereiken.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

De opleiding biedt veel variatie in de werkvormen en vormgeving van het programma. De onderwijsleeromgeving is enthousiasmerend voor studenten door de praktijkgerichte projecten en door de kennis en aanpak van de docenten. Docenten zijn enthousiast in het oppakken van nieuwe ontwikkelingen uit het werkveld en bijvoorbeeld bij de invoering van digitale leermiddelen. Het panel adviseert dit goed te monitoren of dit past bij de didactische visie. De onderlinge afstemming en de samenhang moeten nog verder uitgroeien in de hoofdfase. Het panel adviseert de manier waarop het team invulling geeft aan de vernieuwingsslag meer vast te leggen qua taken en verantwoordelijkheden. Op die wijze kunnen docenten elkaar hierop aanspreken en is de voortgang beter te monitoren.

Onderbouwing

Het didactisch concept van de opleiding BNB is in lijn met de VHL-visie en is gericht op competentiegericht en praktijkgericht onderwijs met aandacht voor een proactieve en ondernemende houding. Daarbij staat de echte wereld centraal en is er aandacht voor onderzoeksgerichtheid, keuzevrijheid, duurzaamheid en diversiteit. De toepassing van digitale

middelen ter ondersteuning van het onderwijs is groeiende. In toenemende mate wordt er gewerkt met bijvoorbeeld instructievideo's, informatieclips, quizzing tools et cetera. De regierolhouders curriculum, de specialisatiecoördinatoren en kwaliteitszorgmedewerkers houden het overzicht over de samenhang en de didactische visie. Het panel beveelt aan om beschikbare ICT-tools (met name de studio) breder in te zetten in het onderwijs.

De opleiding werkt met een grote variatie aan werkvormen: hoor- en werkcolleges, (veld)practica, projectopdrachten, excursies, begeleidingsgesprekken en intervisie- en consultatiebijeenkomsten. Beroepsethiek wordt geadresseerd in debatsessies en reflectie op het eigen denken en handelen. Keuzevrijheid is belegd in de keuze van de major, specialisatie en minor. Binnen diverse moduleopdrachten, de stage en het afstuderen kiezen studenten een eigen onderwerp voor opdracht of onderzoek. Bij een aantal projectopdrachten kunnen studenten kiezen voor welke gemeente of instellingen zij de opdracht willen uitvoeren. Studenten die iets meer aankunnen qua Engelse taal of inhoudelijk kunnen specifieke studietrajecten en extracurriculaire masterclasses volgen of een buitenlandse minor bij een partnerschool in Noorwegen of Finland.

Studenten werken veel in groepsopdrachten. Dit bevordert de sociale en project- en procesvaardigheden. Het onderling meeliften op groepsresultaten wordt voorkomen door procesbegeleiding en door het aanleren van onderlinge beoordeling van het functioneren binnen de groep. Dit is in 2017-2018 gestart in de propedeuse. Dit doet recht aan de verwachting dat studenten steeds zelfstandiger en meer zelfverantwoordelijk moeten zijn.

Uit de gesprekken met alumni en studenten constateert het panel dat studenten een vol programma ervaren met een redelijke studielast. Ook de verschillen in voorkennis en –ervaring geven behoorlijke verschillen in studielastbeleving. De studielast wordt met name bepaald door de veelheid en minder door de zwaarte van de onderdelen. Het panel adviseert de doorvoering van de didactische uitgangspunten en het effect op de studielast te blijven monitoren, aangezien studenten aangeven dat zij verschillen ervaren tussen de specialisaties qua studielast en ook verschillen in didactische aanpak tussen docenten.

Uit gesprekken blijkt dat studenten en alumni de onderwijsleeromgeving als stimulerend ervaren en dat zij positief oordelen over de praktijkgerichte projecten en de vakkennis en het enthousiasme van docenten. Het panel is van mening dat docenten veel vernieuwingen, ook qua didactiek, enthousiast invoeren. Daarvoor zijn de tools en middelen beschikbaar. De richting van de ontwikkeling is helder. Het panel vindt het overzicht van alle plannen en de onderlinge taakverdeling minder helder en adviseert daar voor het hele curriculum meer lijn in aan te brengen in het teamplan. Op die wijze kunnen docenten elkaar ook gericht aanspreken op activiteiten en is de voortgang, inclusief het vieren van successen, beter te monitoren.

Standaard 5   Instroom

Het programma sluit aan bij de kwalificaties van de instromende studenten.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

De opleiding onderneemt gerichte acties om voor studenten de instroom en de aansluiting op de vooropleiding correct en vloeiend te laten verlopen. Er zijn mogelijkheden tot gerichte bijscholing en de voorlichting is helder. Ondanks stevige inzet in de selectie via de studiekeuzecheck kampte de opleiding met hoge uitval in het eerste studiejaar. Via gerichte verbeteracties in de voorlichting, verbeteringen in de studiebegeleiding en gericht persoonlijk contact en communicatie lijkt het rendement te verbeteren, maar dit is nog niet ten volle meetbaar. In de deeltijdopleiding is er veel individuele aandacht en is duidelijk aangegeven hoe eventuele deficiënties kunnen worden weggewerkt.

Onderbouwing

De BNB-opleiding hanteert ruime wettelijke toelaatbaarheidseisen: mbo-4, havo en vwo. Alleen voor havo-profiel Cultuur & Maatschappij is er een aanvullende wiskunde-eis. Tijdens open dagen en meeloopdagen wordt een zo reëel mogelijk beeld gegeven van de opzet en inhoud van het opleidingsprogramma, het beroepenveld en de arbeidsmarkt. Alle aspirant voltijdstudenten doorlopen een online Studiekeuzecheck vragenlijst. Aanvullend worden persoonlijke gesprekken gehouden bij twijfelgevallen en in ieder geval met studenten die geen voorlichtingsdag hebben meegelopen, die overstappen vanuit een andere studie of die niet een verwant mbo-4 diploma hebben. Met deeltijdstudenten vindt altijd een intakegesprek plaats. Studenten die een deficiëntie cursus moeten volgen, worden doorverwezen naar externe aanbieders van cursussen. Studenten ouder dan 21 jaar doorlopen de 21+ toelatingstoets gericht op de beheersing van Nederlands, Engels en rekenvaardigheden en zij tonen in een gesprek hun motivatie aan de hand van een portfolio.

De instroom van de opleiding groeit: 118 voltijdstudenten in 2014 naar 152 voltijdstudenten in 2016. Ook de deeltijdopleiding heeft een groei van 19 naar 23 instromende studenten per jaar. De uitval was in voorgaande jaren fors: 30-40%, vooral onder de mbo-instroom. Studenten geven aan dat dit vaak studenten zijn die geen goede oriëntatie hebben gedaan en andere verwachtingen hebben van de studie. Het eerste onderwijsblok rond het vakgebied van de (terrein)beheerder valt dan vaak tegen. Bij de deeltijdopleiding wordt uitval vaak veroorzaakt door de werkdruk (combinatie van leren, werk en privé). Bij buitenlandse studenten speelt de Engelse taalvaardigheid een rol. De opleiding heeft de redenen geanalyseerd en gerichte maatregelen ter verbetering ingevoerd: aanwezigheidsplicht in het eerste semester, koppeling van de studieloopbaanbegeleider aan de procesbegeleiding bij eerstejaars projecten en een gerichte bijspijker cursus in de derde periode. Ook zijn er diverse sociale activiteiten om de groepsbinding te bevorderen. Het effect op de aansluiting wordt gemeten via de Startmonitor en lijkt eerste positieve effecten te geven.

Het panel constateert dat de opleiding gericht investeert in maatregelen om de instroom, aansluiting en het propedeuserendement te verbeteren. Studenten zijn positief over de geboden informatie en begeleiding bij de instroom en de mogelijkheden om cursussen wiskunde, natuurkunde, scheikunde en taalbeheersing te volgen. Wat prettig is, omdat deze vakken lang niet in alle instroomprofielen zitten. Studenten geven aan dat tijdens informatiedagen een helder beeld van de opleiding wordt geboden en dat aspirant studenten kunnen weten waar ze aan beginnen. Voor deeltijdstudenten is in de Handleiding Werkend Leren helder weergegeven aan welke eisen zij moeten voldoen qua werkomgeving en hoe zij eventuele deficiënties daarin kunnen wegwerken via specifieke studieroutes. De deeltijd kent een diverse instroom. Het panel vindt het positief dat voor diverse groepen al vaste studieroutes zijn gedefinieerd die er voor zorgen dat studenten van diverse achtergrond in het eerste jaar naar eenzelfde kennisbasis en niveau toe groeien.

De opleiding heeft een specifieke studieroute voor studenten van de Fachhochschule Rottenburg. Voor de uitwisseling met Fachhochschule Rottenburg is het verlenen van individuele vrijstellingen, op grond van de bij de andere instelling met goed gevolg afgeronde onderwijseenheden, goed voorbereid en verloopt soepel. Het feitelijk verlenen van vrijstellingen voor modules uit de eerste twee studiejaar gebeurt, net als bij alle studenten die vrijstellingen aanvragen, door de examencommissie op individuele basis. Na het behalen van het BNB-diploma kunnen de studenten bij de Fachhochschule Rottenburg een diploma aanvragen. In de laatste jaren hebben een of twee studenten per jaar voor deze mogelijkheid gekozen.

Standaard 6   Personeel

<i>Het docententeam is gekwalificeerd voor de inhoudelijke en onderwijskundige realisatie van het programma en de omvang ervan is toereikend.</i>

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **goed**.

De BNB-opleiding wordt met groot enthousiasme verzorgd door een hoogopgeleid en vakinhoudelijk en didactisch capabel docententeam. Docenten staan stevig in hun vak en hebben veel energie naar de studenten. Dit wordt ook door studenten en alumni gewaardeerd. De verbinding met de beroepspraktijk is sterk. Het docententeam heeft in voorgaande jaren veel wijzigingen doorstaan en bevindt zich in de opbouw van de resultaatverantwoordelijke teams. De opleiding werkt aan verdere professionalisering. Er worden gerichte stappen gezet bij de inrichting en uitvoering van de functioneringscyclus. In voorgaande jaren hebben de docenten onder hoge werkdruk het onderwijs goed draaiende gehouden. Het panel adviseert het management om oog te houden voor de vitaliteit van de docenten en voor de verdere teamvorming. De onderzoeksvaardigheden van docenten kunnen nog verder worden ontwikkeld.

Onderbouwing

Conform het VHL-beleid is het docententeam georganiseerd in twee resultaatverantwoordelijke teams. Naast hun onderwijsverzorgende rol vervullen docenten ook beheertaken en regierollen. Team Onderbouw richt zich op de instroom en eerste anderhalf studiejaar. Team Bovenbouw

richt zich op de tweede helft van het tweede leerjaar en de leerjaren 3 en 4 en de uitstroom. Het geheel wordt bewaakt door het kernteam met regierolhouders. Regierolhouders zijn verantwoordelijk voor bepaalde processen: kwaliteitszorg, studieloopbaanbegeleiding, rooster/planning, curriculum en team. Het overleg van regierolhouders curriculum, specialisatie- en modulecoördinatoren is teamoverstijgend en borgt en stuurt inhoudelijk het hele onderwijsprogramma. Iedere onderwijsperiode vergaderen de twee teams gezamenlijk.

De BNB-opleiding wordt verzorgd door een team van 33 medewerkers (totaal 27,1 fte) met een docent-student ratio van 1:23. Het docententeam heeft een hoog opleidingsniveau. Ruim 80 procent van de docenten heeft een mastergraad en tien procent is gepromoveerd. Dat voldoet ruim aan de hogeschoolnorm van 80 procent mastergeschoolde docenten. Alle docenten hebben een didactische aantekening. Zes docenten hebben het BKE³-certificaat behaald, twaalf docenten zijn bezig en het doel is dat alle docenten in de zomer van 2019 BKE-geschoold zijn. In het Teamplan zijn geen normen gesteld voor BKE scholing.

Het panel constateert dat het onderwijs wordt verzorgd door een enthousiast, dynamisch, actief en gedreven team docenten. Docenten zijn sterk betrokken bij het onderwijs, het vakgebied en de studenten. Docenten hebben veel relevante contacten in het werkveld of werken deels zelf in de beroepspraktijk. Dit wordt positief gewaardeerd door de studenten. Docenten zijn goed toegankelijk en erg begaan met de studenten en bieden vaak extra toelichting. De mate waarin docenten inspirerend zijn, vertoont volgens studenten wel de nodige verschillen. Het docententeam heeft een gevarieerde samenstelling qua vakgebieden, wat vakinhoudelijk goed de breedte van de BNB-opleiding dekt. Er is duidelijk veel passie voor de eigen vakgebieden.

Het docententeam heeft in de voorgaande drie jaren veel veranderingen meegemaakt: qua invoering major/minor, qua management, qua flexibilisering van werkplekken en qua vernieuwing van het onderwijs. Dit heeft duidelijk zijn impact gehad en de opleiding bevindt zich nu met de resultaat verantwoordelijke teams in een opbouwfase. Het panel vindt het knap dat studenten geen grote last hebben gehad van alle wijzigingen. Dat betekent dat de docenten ondanks de hoge werkdruk het onderwijs goed hebben verzorgd. Het panel vindt het terecht dat er nu aandacht is voor teamvorming en adviseert het management om oog te houden voor de vitaliteit van de docenten, mede gezien de hoge werkdruk. Het panel heeft positieve waardering voor de stappen die worden gezet binnen de functioneringscyclus en de mogelijkheden die er zijn voor de docentontwikkeling. Het panel adviseert de docentvaardigheden voor het begeleiden en beoordelen van praktijkgericht onderzoek aan te scherpen en de ervaring van de paar docenten die participeren in het onderzoek van het lectoraat te delen binnen het team. De toegenomen aandacht voor intervisie onder docenten kan daar ondersteunend bij werken. Een tweede advies is gericht op de verduidelijking van de doelen voor de resultaatverantwoordelijke teams. Het panel heeft veel teamdoelen gezien en adviseert deze uit te werken tot doelen op het niveau van de resultaatverantwoordelijke teams.

Stuk voor stuk ziet het panel goede docenten. Het panel heeft de indruk dat het teamgevoel nog verder kan groeien vanuit een meer gezamenlijke centrale visie over onderwijs, mediagebruik en

---

³ BKE: Basiskwalificatie Examinering

de aandacht voor actualiteit. Binnen het team kunnen docenten nog meer een wij-gevoel kweken door elkaar meer aan te spreken op bereikte evaluatieresultaten.

Standaard 7   Voorzieningen

De huisvesting en de materiële voorzieningen zijn toereikend voor de realisatie van het programma.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **goed**.

De hogeschool beschikt op locatie Velp over goede faciliteiten, waar de opleiding BNB goed gebruik van maakt. Naast het gebruik van het eigen landgoed, zijn er goede connecties met boswachterijen en natuurparken in de omgeving en daar wordt in lessen, practica en via excursies goed gebruik van gemaakt. De werk- en studeerruimtes en de mediatheek voorzien in de behoefte van de studenten en docenten. Met het gebruik van kennisclips, video-opnames van colleges en het gebruik van Turnitin bij de toetsing, levert de opleiding een bovengemiddelde bijdrage aan ICT-ontwikkelingen in het onderwijs. Samenvattend is het panel van mening dat de opleiding goed en gericht gebruik maakt van de eigen voorzieningen en de voorzieningen bij partners uit het werkveld.

Onderbouwing

Op de locatie Velp zijn in het VHL-gebouw alle gangbare voorzieningen aanwezig qua onderwijs- en werkruimten. Na 2014 zijn met een verbouwing veel werkplekken voor studenten gecreëerd voor individuele studie en voor groepswork. Docenten werken in een open ruimte, dit vergemakkelijkt de onderlinge contacten en de bereikbaarheid voor studenten. De mediatheek heeft een rijke collectie, veel ondersteunende faciliteiten en een ruime rustige studiefaciliteit. Over de informatievoorziening zijn studenten positief. Studenten kunnen in de computerlokalen en thuis werken met de belangrijkste en nieuwste softwarepakketten, bijvoorbeeld GIS-systemen. Het panel is positief over de informatievoorziening via Blackboard, waar de modules vaak starten met (instructie) filmpjes, waar in colleges op wordt voortgebouwd. Positief is dat studenten ook zelf regelen dat colleges op afstand te volgen zijn of later zijn terug te kijken. Dit toont betrokkenheid van studenten bij het eigen onderwijs.

De hogeschool is op locatie Velp gevestigd op het Kennislandgoed Larenstein, een unieke leeromgeving voor de kennis van flora en fauna, inventarisatietechnieken en bodem en water. De opleiding en VHL werken aan een plan om het landgoed nog beter af te stemmen op en in te zetten bij het onderwijs en onderzoek. Naast het landgoed zijn er ook regelmatig bezoeken aan andere locaties in de omgeving: Veluwe stuwwal, rivierlandschappen als de Velperwaarden en de Meinerswijk. Het Rozendaalse bos is een officiële leer-boswachterij. Het landgoed Warnsborg en het Nationale Park De Hoge Veluwe zijn vaste locaties voor veldwerk en excursies. Alle eerstejaars studenten krijgen een jaarkaart voor De Hoge Veluwe met een struinvergunning.

Het panel constateert dat studenten met de eigen en externe voorzieningen veel mogelijkheden hebben voor gericht praktijkonderwijs. Ook zijn er goede uitleenmogelijkheden voor gereedschappen. Het panel is zeker positief over de ICT-voorzieningen en specifiek over het gebruik van Turnitin: een programma dat een centrale plek biedt voor het inleveren en nakijken van studentproducten en leveren van feedback, in combinatie met plagiaatcontrole.

Standaard 8   Begeleiding

De studiebegeleiding en de informatievoorziening aan studenten bevorderen de studievoortgang en sluiten aan bij de behoefte van studenten.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

Het panel neemt waar dat de opleiding goede verbeteracties doorvoert in de studiebegeleiding en in de informatievoorziening ten gunste van docenten en studenten. De oogst daarvan is nog niet helder en zal de komende jaren moeten blijken. De ingezette lijn met veel aandacht voor persoonlijke begeleiding, contact en onderlinge binding vindt het panel positief. Bij de oriëntatie op beroep en het werkveld kan de opleiding de studenten meer recente vacatures laten analyseren.

Onderbouwing

Studieloopbaanbegeleiding

De studieloopbaanbegeleiding (SLB) volgt de uitgangspunten die VHL breed zijn vastgelegd. Voor studenten met een functiebeperking worden specifieke maattrajecten ingericht. De SLB wordt gecoördineerd door de regierolhouder SLB, die regelmatig ervaringen deelt met andere SLB regierolhouders binnen VHL.

Binnen de voltijdopleiding ligt in de eerste jaren de nadruk bij het leren studeren en bij de oriëntatie op de studie en op het beroep en de keuze van de hoofdfase specialisatie. Studenten doorlopen opdrachten en leggen de resultaten vast in een portfolio. In het derde en vierde jaar ligt de nadruk bij het zoeken naar een minor, stageplaats of afstudeeropdracht. In de eerste jaren hebben studenten twee studiepunten per jaar die ze vrij kunnen inzetten voor hun persoonlijke ontwikkeling: studievaardigheden, bijlessen of werkveldoriëntatie. Aan het einde de eerste twee studiejaar wordt de SLB afgesloten met een portfoliotoets.

In de deeltijdvariant is SLB opgenomen in het Werkend Leren. Aangezien het individueel maatwerk is, wordt er gewerkt met Persoonlijke OntwikkelingsPlannen. Met de SLB-docent worden afspraken gemaakt over de persoonlijke invulling van Werkend Leren en aan het eind van ieder jaar worden vorderingen getoetst aan hand van portfoliotoetsen.

Studenten zijn tevreden over de studieloopbaanbegeleiding. Zij voelen zich gesteund in hun persoonlijke en vakmatige ontwikkeling en ervaren steun bij studiekeuzes. Het panel constateert dat de opleiding duidelijk investeert in de begeleiding van studenten. Het panel adviseert de oriëntatie op het beroep en het werkveld te versterken door studenten meer recente vacature-advertenties te laten analyseren.

Bij SLB is er specifieke aandacht voor het relatief hoge aandeel (22%) van studenten met een functiebeperking. De laag-taligheid en het beeld van werken in de natuur als 'prikkelarm' maakt de opleiding aantrekkelijk voor bepaalde groepen studenten met een beperking. Uit gesprekken blijkt dat er extra middelen beschikbaar zijn voor de begeleiding van deze groep studenten. Ook is er specifieke begeleiding voor langstudeerders, die in een groep lotgenoten gestimuleerd worden om met inter- en supervisie weer aan de slag te gaan om het diploma te halen. Er zijn gerichte acties om in het eerste studiejaar de band tussen studenten en tussen student en docent te versterken. Dit start bijvoorbeeld al op het mbo, waar BNB een bijdrage levert aan een tweedaags festival.

Informatievoorziening

De informatievoorziening en de 'kleine kwaliteit' zijn en blijven aandachtspunten voor het team, zo blijkt uit het teamplan. De termijnen voor bekendmaking roostering en toetsresultaten zijn verbeterd. De onderlinge communicatie is verbeterd door te werken met een digitale teamsite. De hele hogeschool gaat over naar een nieuw Learning Management System: Moodlerooms. Voor studentenadministratie is al een overstap gemaakt naar een nieuw studentinformatiesysteem Osiris. De effecten daarvan zullen in de komende jaren moeten blijken.

Standaard 9   Kwaliteitszorg

De opleiding kent een expliciete en breed gedragen kwaliteitszorg, bevordert de kwaliteitscultuur en is gericht op ontwikkeling.

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

De opleiding evalueert het onderwijs via verschillende schriftelijke en mondelinge kanalen. Dit leidt na bespreking met betrokken docenten tot gerichte verbeteringen. Voor studenten is echter niet altijd helder wat er met uitkomsten gebeurt. Studenten zijn proactief in de opleidingscommissie en in de klankbordgroepen. Dit wordt serieus genomen en de verbeteringen worden opgemerkt. Het panel adviseert de module-evaluatieuitkomsten consequenter te publiceren en meer gezamenlijk te bespreken onder docenten en van daaruit helder terug te koppelen naar studenten, zodat vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid grotere slagen gemaakt kunnen worden in de verbetering van de onderwijskwaliteit, de 'kleine kwaliteit' en de docentkwaliteit. Het panel adviseert naast de veelal kwantitatieve prestatie-indicatoren, meer op onderwijs gerichte kwalitatieve indicatoren te formuleren. Kwalitatieve onderwijsindicatoren kunnen sturend zijn als ze worden vastgelegd in het teamplan en in een actieplan. Op die manier wordt de voortgang op onderwijs-, organisatie- en docentkwaliteit ook zichtbaar.

Onderbouwing

De opleiding werkt volgens het hogeschoolbrede *Kwaliteitszorgplan 2015-2017*, waarin de doelen, werkwijzen, instrumenten en rollen helder staan beschreven. Daarbij staat centraal de kwaliteitscultuur vanuit de dialoog met alle betrokkenen: management, docententeams, studenten en het werkveld. Uitgangspunt daarbij is dat het organiseren van de PDCA-cyclus helpt om gezamenlijk te reflecteren op de kwaliteit en deze te verbeteren. Daarbij maakt men naast interne evaluaties ook gebruik van externe evaluaties: NSE, HBO-monitor, de Startmonitor, het Medewerkerstevredenheidsonderzoek en de input vanuit het werkveld.

Jaarlijks rapporteert de opleiding aan het College van bestuur over de tevredenheid van studenten in de Nationale Studenten Enquête, over uitval en rendementen, de tevredenheid van alumni in de HBO-monitor en over het percentage internationale studenten. BNB hanteert de PDCA-cyclus voor module-evaluaties, waarbij in de Onderwijs- en Examenregeling jaarlijks is vastgelegd welke modules op welke manier worden geëvalueerd. In drie jaar tijd komen alle modules aan de orde. De resultaten worden besproken in de moduleteams, die verbetervoorstellen opstellen en deze op een Aandachts- en Verbeterpuntenformulier (AV) publiceren op Blackboard en op de docenten teamsite. Deze formulieren worden ook besproken in klankbordgroepen en in de opleidingscommissie. In 2018 is een rondetafelgesprek gehouden met een groep alumni. Studenten en alumni bevestigen dat zij ieder periode wel een keer een enquête invullen, online, via telefoon of via de klankbordgroepen. De opleidingscommissie bespreekt de resultaten en ziet de studeerbaarheid verbeteren. De opleidingscommissie is zeer actief, getuige bijvoorbeeld de filmpjes die ze maken om de OER uit te leggen aan medestudenten.

De evaluaties resulteren in gerichte verbeteracties, zo blijkt uit de gesprekken en uit de notulen van de opleidingscommissie, bijvoorbeeld de verzwarende met een toets vegetatie en fauna en meer rapportages als deelttoets en een verbetering van de stagehandleiding en de stagebeoordeling.

De opleiding signaleert zelf dat de kwaliteitscultuur groeiende is en nog verbetering behoeft in het rondmaken van de PDCA-cyclus. AV-formulieren kunnen meer consequent op Blackboard worden geplaatst. Het panel ziet dat de evaluaties, de resultaten en de opvolging met verbeteringen zichtbaar zijn. Het panel signaleert dat de docentkwaliteit niet altijd een vast onderdeel is in de verschillende vormen van evaluaties. Het panel adviseert de evaluaties door te zetten, zeker nu docenten hebben besloten meer 'bij elkaar in de klas te kijken' en elkaar feedback te geven op didactische aanpak en zo de docentkwaliteit te versterken.

Standaard 10 Toetsing

<i>De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.</i>
--

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

De opleiding zet juiste stappen in de versterking van de toetsing. De verbeterlagen zijn zichtbaar en soms zelfs vernieuwend, bijvoorbeeld het gebruik van plagiaatsoftware (Turnitin) en digitale tentamens (QMP). De BKE-scholing van docenten is op gang en draagt positief bij aan het werken met toetsmatrijzen en rubrics. Ook in de afstudeerfase ziet het panel eerste stappen om meer te gaan werken met rubrics en eerdere beoordeling van de plannen van aanpak. Het panel adviseert om de toetscommissie duidelijker te positioneren in relatie tot de examencommissie. De toetscommissie kan volgens het panel ook snel controles uitvoeren op de toetsing in de afstudeerfase van de analytische vaardigheden. De toetscommissie krijgt het advies aandacht te besteden aan het consequenter invullen van de beoordelingsformulieren bij de afstudeerwerkstukken en de daarbij horende notatie van feedback voor studenten. Dit vergt nog verdere onderlinge afstemming van docenten, gezien de verschillen die het panel aantrof.

Onderbouwing

Toetsbeleid en toetssysteem

De opleiding werkt volgens de hogeschoolkaders voor toetsbeleid en toetsing, zoals vastgelegd in het document *Toetsbeleid (2015)*. Hierin staan onder andere de visie op toetsing, kaders, uitgangspunten, kwaliteitseisen, taken en verantwoordelijkheden rondom toetsing en beoordeling. De visie op toetsing bestaat uit een competentiegerichte insteek waarbij op basis van beroepssituaties en beroepsrollen relevante kennis, vaardigheden en houding worden ontwikkeld en getoetst. Hierbij wil de hogeschool tegemoetkomen aan verschillen tussen studenten, het samen leren stimuleren en feedback een belangrijke plaats geven. Toetsing en validatie van de eindcompetenties is beschreven in het opleidingsprofiel.

De opleiding BNB heeft de hogeschoolkaders uitgewerkt in een toetsplan. Per module zijn de competenties, leerdoelen via de competentiekaarten vertaald naar toetscriteria. In voorgaande jaren is geïnvesteerd in de versterking van de kwaliteit van toetsing (validiteit, betrouwbaarheid en transparantie). Het gebruik van toetsmatrijzen en rubrics neemt toe.

Toetsuitvoering

Het panel signaleert dat de opleiding werkt met een grote variatie aan toetsvormen: mondelinge en schriftelijke toetsen, opdrachten, vaardigheidstoetsen, kennis- en casustoetsen, essay, rapportages, computertoetsen en criterium gerichte interviews. De manier van toetsen, inclusief de toetscriteria en oefentoetsen, is voor elke module beschreven in het toetsplan, in de OER en in de modulebeschrijvingen. Per onderwijseenheid is er minimaal één individuele beoordeling om het niveau per student te borgen. Individuele beoordeling is meer de standaard dan groepsbeoordelingen. Mondelinge toetsen worden altijd volgens het vier-ogenprincipe uitgevoerd.

Studenten bevestigen bovenstaand beeld. Zij zijn in het algemeen tevreden over de toetsen en de toetsuitvoering. Vooraf is voldoende informatie beschikbaar in de modulebeschrijvingen over de wijze van toetsen en de toetscriteria, via rubrics, toetsmatrijzen en voorbeeldtoetsen. Dit bevestigt volgens het panel de verbeterstap die de opleiding is gestart.

Studenten en alumni bevestigen dat iedere student de eigen capaciteiten moet tonen in de individuele toetsen. Bij groepswerk signaleert het panel vanuit het toetsplan en de gesprekken dat er meer aandacht is voor differentiatie in oordelen binnen een groep. In toenemende mate leren studenten elkaar aan te spreken op inzet en houding en leren zij te werken met methoden om elkaar te beoordelen. Naast de mondelinge en individuele onderdelen geeft dit een totaal beeld per student. Aandachtspunten in de beoordeling zijn de balans in de beoordeling tussen de stageverlener en de stagedocent en de differentiatie in de beoordeling bij het afstuderen in duo's. Beide punten hebben de aandacht van het docententeam.

Studenten ontvangen veel gerichte feedback bij verslagen. Het digitale inlever- en plagiaatcontrole-programma Turnitin biedt daartoe ruime mogelijkheden. Bij groepswerk worden gesprekken met docenten ingeroosterd voor bespreking van de beoordeling en de feedback.

Kwaliteitsborging

De opleiding heeft verbeteringen doorgevoerd in de borging van de toetsing. Het gebruik van toetsmatrijzen en rubrics in de toetsdossiers is toegenomen in de eerste twee studiejaar. De afstudeerbeoordeling is aangescherpt door ontwikkeling van een nieuw beoordelingsformulier gebaseerd op de rubric voor het afstuderen en door het werken met een tweede interne beoordelaar. De toetsdossiers zijn sterk in ontwikkeling en de BKE-scholing van docenten draagt daar positief aan bij. Het gebruik van rubrics en toetsmatrijzen maakt de beoordeling meer objectief en transparant, ook naar studenten. Bij bepaalde toetsen worden ook externen ingezet wat de toetsing realistisch maakt, bijvoorbeeld de inzet van een rentmeester bij de toets onderhandelingsvaardigheden.

Bij het afstuderen wil de opleiding de plannen van aanpak vaker met meer ogen beoordelen. Dat geeft betere uitgangspunten voor het goed doorlopen van het afstudeeronderzoek. Bij de beoordeling van het afstudeerwerken zijn twee interne beoordelaars betrokken (4-ogen) en heeft de externe beoordelaar een adviserende rol. Ook jaarlijkse onderlinge kalibratie tussen docenten/examinatoren wordt ingezet voor betere borging van de beoordelingen van het afstudeerwerk. Het panel adviseert deze sporen ter versterking van de afstudeerbeoordeling door te zetten en de hantering van het nieuwe beoordelingsformulier te evalueren. Het panel zag behoorlijke verschillen in de wijze waarop examinatoren de beoordelingen en bijbehorende feedback voor studenten invulden. Dat kan consequenter.

Het panel is positief over de ingezette verbeteringen bij de toetsuitvoering en in de borging van de toetsing. Aandachtspunt voor het panel is de vakinhoudelijke beoordeling bij projectverslagen. Het panel ziet daar in de feedback veel aandacht voor vorm en taal en heeft vaak inhoudelijke feedback gemist.

Examencommissie en toetscommissie:

De examencommissie is verantwoordelijk voor de borging van de toetskwaliteit en het eindniveau. In de gezamenlijke examencommissie DAaR hebben twee BNB-docenten zitting. De examencommissie vergadert zes keer per jaar en stemt af met andere VHL-examencommissies. De werkwijze en resultaten legt men vast in notulen en jaarverslagen. Leden zijn BKE geschoold en een paar leden zijn bezig met SKE-scholing. Met het studiejaar 2017-2018 is een toetscommissie gestart, die met iedere vergadering twee toetsdossiers analyseert en bespreekt.

Uit documentatie en gesprekken constateert het panel dat de examencommissie en de toetscommissie nog strakker in hun taken en activiteiten kunnen staan. De examencommissie richt zich veelal op de kaders, procedures en protocollen. De toetscommissie is nog pril geheractiveerd en de taken en werkwijzen moeten nog uitkristalliseren. De toetscommissie gaat de kwaliteit van de toetsen monitoren door analyse van de toetsdossiers op kwaliteit van de vraagstelling en van de rubrics. De toetscommissie heeft het voornemen om per jaar een specialisatie door te lichten qua gewenst niveau en de specialisaties onderling te vergelijken.

Het panel vindt het positief dat er meer aandacht is voor de borging en controle van toetsing. Het panel adviseert de taken en verantwoordelijkheden van examencommissie en toetscommissie en de onderlinge relatie beter te definiëren, de directe controles en borging van de toetsing te intensiveren en de screening van toetsdossiers meer structureel in te bouwen opdat alle

curriculumonderdelen in een aantal jaren worden gescreend. Het panel adviseert dat de toetscommissie zich ook richt op de eindwerken en met name op de toetsing van de analytische vaardigheden en een meer consequente wijze van invulling van de beoordelingsformulieren.

Standaard 11 Gerealiseerde leerresultaten

<i>De opleiding toont aan dat de beoogde leerresultaten worden gerealiseerd.</i>
--

Conclusie

De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

Over het functioneren van afgestudeerden heeft het panel geen enkele twijfel. Afgestudeerden zijn gewild en vinden redelijk snel een baan op hbo-bachelorniveau. Ze zijn gewild vanwege hun vakkennis, brede oriëntatie en praktijkgerichtheid. De opleiding heeft een goede naam in het werkveld.

De afstudeereindwerken zijn op hbo-bachelorniveau en reflecteren qua vakinhoud de specialisaties waarvoor wordt opgeleid. De aandacht voor analytische vaardigheden kan worden aangescherpt. Veel eindwerken zijn omvangrijk en meer beschrijvend. Met de toegenomen aandacht in het opleidingsprogramma voor onderzoekend vermogen verwacht het panel dat dit zich in de volgende lichtingen eindwerken positief zal ontwikkelen en dat de opleiding dit gericht monitort.

Onderbouwing

Producten van afgestudeerden

Met de afstudeeropdracht tonen studenten aan dat zij beroepsbekwaam zijn. Het afstudeerprogramma verschilt daarom per specialisatie (zie de specifieke competenties per specialisatie, standaard 1). Daarbij richt de afstudeeropdracht zich op de algemene competenties Communiceren, Project- en Procesmanagement en Onderzoekend vermogen.

Met de afstudeeropdracht leveren studenten een beroepsproduct in de vorm van een onderzoeksverslag of een plan.

Studenten doorlopen vaste fasen bij het afstuderen: aanlevering en keuring van de afstudeeropdracht die is geworven vanuit een bedrijf/instelling of vanuit het lectoraat, , inlevering van het plan van aanpak en de eindproducten, de mondelinge presentatie en beoordeling. Bij aanvang wordt de afstudeeropdracht door twee docenten gekeurd en bij de uiteindelijke beoordeling van het afstudeerrapport, de producten en de presentatie wordt ook altijd gewerkt met een eerste en een tweede examinerator. Studenten studeren individueel of in duo's af, waarbij het onderzoek/afstudeerrapport gezamenlijk en het proces, de presentatie en een criteriumgericht interview individueel worden beoordeeld. De opleiding promoot het duo om redenen dat studenten van elkaar kunnen leren, elkaar kunnen aanvullen en samen meer uren te beschikking hebben voor een opdracht. Studenten werven zelf een opdracht. De specialisatiecoördinator

beoordeelt de geschiktheid van de opdracht op aansluiting op de specialisatie, complexiteit, kennisniveau en mogelijkheden tot zelfstandig onderzoek. De coördinator laat zich daarbij adviseren door een vakdocent. Na goedkeuring starten studenten hun plan van aanpak dat wordt gekeurd door de begeleider en een tweede docent uit een groep van vijf docenten die de kwaliteit van projectplannen moeten borgen.

De beoordeling vindt plaats aan de hand van het afstudeerrapport (60%), de presentatie (10%), het criteriumgericht interview (20%) en het proces van de totstandkoming van het afstudeerproduct (10%). Het rapport ontvangt een groepscijfer. Overige onderdelen worden individueel beoordeeld. Bij de beoordeling wordt gewerkt met een eerste en een tweede examinator en een extern deskundige als adviseur.

Het panel heeft vanuit de bestudeerde eindwerken een positieve indruk over het niveau en de vakinhoudelijke kwaliteiten van de afstudeerders. De opdrachten zijn relevant voor het BNB-vakgebied en passend bij de specialisaties. Wel heeft het panel een aantal kanttekeningen. Het valt het panel op dat het vaak omvangrijke werkstukken zijn die veel informatie bevatten. Qua analytische kracht en methodologische verwerking kan de kwaliteit van de afstudeerwerken omhoog. Het panel adviseert deze aspecten meer prominent mee te nemen in de keuring van de plannen van aanpak en in de begeleiding van studenten. Van daaruit kunnen studenten ook beter worden aangestuurd op het compacter schrijven en een logische opbouw van de eindwerken, bijvoorbeeld een duidelijker relatie tussen resultaten, conclusies en aanbevelingen en betere reflectie op de gehanteerde methoden of de verkregen resultaten. Het verplichte aspect van duurzaamheid kon het panel niet in alle eindwerken traceren. Vanwege de hier genoemde kanttekeningen vond het panel de becijfering bij een enkel werkstuk aan de hoge kant. Over het hbo- en vakinhoudelijk eindniveau bestaan overall geen twijfels. Het panel is er van overtuigd dat de opleiding startbekwame bos- en natuurbeheerders aflevert. Het panel is positief over de stap die de opleiding zet naar verdere diversificatie van de soorten eindwerken. Dit past bij de gedachte dat studenten afstuderen op een beroepsproduct en is meer in lijn met de wijze waarop het opleidingsprogramma wordt vernieuwd.

Het panel vraagt aandacht voor het duo-afstuderen. Studenten geven aan dat ze in hun opleidingsprogramma al veel in groepen werken en graag solo afstuderen om de eigen kwaliteit en zelfstandigheid te tonen. Uit gesprekken bleek ook dat veel studenten inderdaad solo-afstuderen. Het panel is voorstander van solo-verslagen, die mogelijk gebaseerd zijn op onderzoek dat deels in duo's wordt uitgevoerd.

Het panel is positief over de initiatieven om intern en extern het eindniveau van de eindwerken meer te kalibreren, zelfs internationaal met opleidingen in België, Duitsland en Finland.

Functioneren van afgestudeerden

De afgestudeerden komen in het algemeen terecht in functies waarvoor ze zijn opgeleid, vaak in opstapfuncties bij advies-, ingenieursbureaus. Voor beheerdersfuncties is vaak meer werkervaring nodig. Studenten uit de rentmeesterij specialisatie worden vaak al voor het afstuderen benaderd voor een baan. Een klein deel van de alumni, met name Tropical Forestry, volgt een vervolg masteropleiding.

In de gesprekken met alumni en werkveld valt het panel positief op dat studenten worden voorbereid om zelf actief naar mogelijke functies te zoeken. De vele praktijkopdrachten dragen bij aan een proactieve houding. Alumni stellen dat ze met de opleiding leren aan te pakken en ergens op af te stappen. In het werkveld wordt dit positief gewaardeerd. Het werkveld noemt stagiairs en alumni praktisch ingesteld, doortastend, 'aanpakkers', doelgericht en breed opgeleid en daarmee waardevol voor het werkveld.

Eindoordeel over de opleiding

Oordelen op de standaarden

Het visitatiepanel komt tot de volgende oordelen op de standaarden:

Standaard	Oordeel
<i>Standaard 1 Beoogde leerresultaten</i>	Goed
<i>Standaard 2 Oriëntatie</i>	Voldoende
<i>Standaard 3 Inhoud</i>	Voldoende
<i>Standaard 4 Leeromgeving</i>	Voldoende
<i>Standaard 5 Instroom</i>	Voldoende
<i>Standaard 6 Personeel</i>	Goed
<i>Standaard 7 Voorzieningen</i>	Goed
<i>Standaard 8 Begeleiding</i>	Voldoende
<i>Standaard 9 Kwaliteitszorg</i>	Voldoende
<i>Standaard 10 Toetsing</i>	Voldoende
<i>Standaard 11 Gerealiseerde leerresultaten</i>	Voldoende

Het panel heeft bij VHL een enthousiast en kundig docententeam getroffen dat met veel enthousiasme en energie de BNB-opleiding vernieuwt en verzorgt. De opleiding is duidelijk in een transitie en in beweging. Het panel ziet daarbij veel positieve ontwikkelingen, die nog in de eindfase moeten worden doorgezet. Dit beeld kreeg vorm tijdens de bezoekdag, waarbij de gesprekken een duidelijker beeld gaven dan documentatie alleen. De beoogde resultaten van de vernieuwingen zijn nog niet altijd zichtbaar. De opleiding krijgt het advies om de transities goed te monitoren en de beoogde resultaten duidelijker vast te stellen, opdat de voortgang duidelijk blijft en de successen ook kunnen worden gevierd. Het panel heeft vertrouwen dat het capabele team, in samenwerking met het werkveld, de ingezette lijnen zal doorzetten en de resultaten binnen korte tijd kan gaan oogsten.

Het visitatiepanel beoordeelt de kwaliteit van de bestaande hbo-bacheloropleiding Bos – en Natuurbeheer van Hogeschool Van Hall Larenstein als **voldoende**.

Aanbevelingen

Het panel geeft de opleiding de volgende aanbevelingen mee:

Standaard 2

- Werk met de vernieuwing van het curriculum aan betere informatievoorziening aan en begeleiding van studenten voor de stageperiode.
- Versterk in het nieuwe curriculum de relatie tussen de aangeleerde kennis en het in praktijk kunnen brengen daarvan door de student. Geef de relevantie van het geleerde duidelijker aan en wat de praktische toepassingsmogelijkheden zijn. Studenten vragen onder meer om meer aandacht voor het werkelijk leren toepassen van groepsrollen in de eigen projectwerkgroepen en voor het toepassen van conflicthantering.
- Bekijk hoe tegemoet kan worden gekomen aan de wens van studenten naar meer keuzemogelijkheden voor het verkrijgen van diepgaandere kennis of vaardigheden.
- Bij de onderzoeksvaardigheden kan de opleiding meer structureel kijken naar de analytische vaardigheden en de kunde om vanuit onderzoeksgegevens een heldere lijn uit te zetten naar conclusies en aanbevelingen.

Standaard 3

- De opleiding kan studenten een duidelijker beeld schetsen van het werkveld en de rol van afgestudeerden daarin. Naast actuele onderwerpen en externe opdrachten kan dit ook meer worden benadrukt bij excursies en gastcolleges tijdens de eerste studie jaren. Dit werkt motiverend en kan ook helpen bij het kiezen van een richting of major.

Standaard 4

- Breng bij de verdere ontwikkeling van het curriculum meer lijn aan in het teamplan qua activiteiten, onderlinge taakverdeling en te behalen onderwijsinhoudelijke doelen.

Standaard 5

- Blijf de uitval van studenten en het effect van de verplichte aanwezigheid in het eerste semester goed monitoren.

Standaard 6

- De passie en inzet van de docent is een grote kracht en tegelijkertijd een potentiële zwakte van de opleiding. Het panel adviseert het management om gericht aandacht te houden voor de vitaliteit van docenten en voor de teamvorming. Met het opstellen van persoonlijke ontwikkelplannen kun je docenten geïnspireerd houden en uitdagingen bieden, bijvoorbeeld met het verder ontwikkelen van onderzoeksvaardigheden.

Standaard 9

- Het panel adviseert de uitkomsten van evaluaties meer te publiceren en te bespreken onder docenten en met studenten. Verbeteracties kunnen in een actieplan worden vastgelegd, waarbij, naast kwantitatieve prestatie-indicatoren, ook meer aandacht uit mag gaan naar de kwalitatieve onderwijsinhoudelijk gerichte indicatoren.

Standaard 10

- Het panel adviseert de opleiding om de versterking van de toetsing en de positionering van de toetscommissie krachtig door te zetten.
- In de afstudeerfase kan de toetscommissie screenings uitvoeren op de toetsing van de analytische vaardigheden en een consequentere invulling van de beoordelingsformulieren.

Standaard 11

- Verscherp de aandacht voor analytische vaardigheden en de doorzetting van de onderzoeksleerlijn tot in de eindwerken, dit kan bijvoorbeeld door studenten een gerichte managementsamenvatting te laten opnemen in het afstudeerverslag.
- Overweeg een duidelijker individuele verslaglegging bij het afstudeerwerk.

Bijlagen

Bijlage 1 Bezoekprogramma

Programma opleidingsaccreditatie Bos- en Natuurbeheer

Woensdag 23 mei 2018

A017

accreditatiepanel en -gesprekken

8:15 – 8:30	Ontvangst bij entree	
8:30 – 8:40	Pitch opleiding Combinatie met rondleiding	
8:40 – 9:30	Kijkje op het landgoed Rondleiding opleiding en landgoed <i>Standaard 5</i>	
9:30 – 11:00		Bestuderen materiaal door panel
11:00 – 11:45	Gesprek 1: Gesprek met studenten <i>Standaard 5 Zelfevaluatie hoofdstuk 8 (studentenhoofdstuk)</i>	
11:45 – 12:00	Kort overleg	Hermine de Wolf, Jose Meijer, Freek Rensen, Angelique Kuiper
12:00 – 12:45	Gesprek 2: Afgestudeerden in de praktijk <i>Standaard 1 & 11</i>	Leden WAC <ol style="list-style-type: none"> Petra Ket (Natuurmonumenten) Martien Meijer (Bureau Waardenburg) Alumni <ol style="list-style-type: none"> Rosa Diemont (TF'14 Form International) Nico Spliethof (BBN '16 Borgman Beheer en advies Forestry consultants) Jiri van der Drift (RM'17 MR, OPCO Groen Ontwikkelfonds Brabant) Rense Kragten (DT projectmedewerker CMSI Utrechts Landschap) Afstudeerder <ol style="list-style-type: none"> Rick van Cleef (VT4 MN)
12:45 – 13:15	Duurzame lunch	
13:15 – 14:00	Gesprek 3: onderwijsleeromgeving en kwaliteitszorg <i>Standaard 2, 3, 4, 8, 9</i>	Docenten: <ol style="list-style-type: none"> Hermine de Wolf (RRH Kwaliteit & SLB) Hedwig van Loon (RRH Curriculum + DT) Derk Stobbelaar (lector) Jos Wintermans (stagecoördinatie, ZE-schrijver) Studenten: <ol style="list-style-type: none"> Fabiënne Kers (VT2 KBG) Sander Hilbrands (DT3) Lenny van der Coelen (VT4 TE OPCO vz)
14:00 – 14:15	Pauze	
14:15 – 15:00	Gesprek 4: toetsing, afstuderen en eindniveau <i>Standaard 10, 11</i>	<ol style="list-style-type: none"> Hedwig van Loon (DT/RRH Curriculum) Giel Bongers (Exco) Gert Jan van Veen (vz ToCo BKE) Roos van Doorn (MN) Peter van der Meer (TF) John Raggars (ITT/BBN) Jan Jacob Dubbelhuis (agendalid ToCo & Exco RM)
15:00 – 15:15	Pauze	
15:15 – 15:45	Gesprek management	<ol style="list-style-type: none"> John Raggars (RRH Team bovenbouw) Freek Rensen (RRH Team onderbouw) Angelique Kuiper (DAaR adjunct-directeur)
15:45 – 16:15	Ontwikkelgesprek aan twee discussietafels, a.d.h.v. twee van onderstaande dilemma's. <ol style="list-style-type: none"> Onderzoek in het onderwijs Uitvalsmaatregelen (zelfsturing versus aanwezigheidsplicht) Houdingscompetentie 	Gespreks- en discussieleiders: <ol style="list-style-type: none"> Jos Wintermans Gilbert Leistra Tafelgasten Onderzoek <ol style="list-style-type: none"> Derk Stobbelaar José Meijer Tafelgasten Uitvalsmaatregelen

		<ul style="list-style-type: none"> 1. Larissa Appel 2. Hermine de Wolf <p>Tafelgasten Houdingscompetentie</p> <ul style="list-style-type: none"> 1. Hedwig van Loon 2. Hermine de Wolf <p>N.B. keuze nader bepaald n.a.v. selectie vragen door panel</p>
16:15 – 17:00	Overleg panel	
17:00 – 17:30	Terugkoppeling	allen
17:30 – 18:30	Afsluiting en borrel	allen

Bijlage 2 Bestudeerde documenten

Opleiding:

Zelfevalutie BNB

(Landelijk) Opleidingsprofiel hbo bachelor BNB

Notulen Werkveldadviescommissie

Leerlijnen BNB

Handleiding Werkend Leren 2017-2018

Onderwijs- en examenregeling, OER

Toetsplan BNB

Handleiding Stage

Handleiding Afstudeeropdracht BNB 2017-2018

AISHE rapport

MTO Resultaten

Teamplan BNB 2018

Jaarplan DAR 2018

Jaarverslag OPCO

Voorbeeld ingevuld AV-formulier

HBO-Monitor 2017

Jaarverslag Examencommissie 2017

Afstudeerprotocol

Lijst van afstudeerwerken 2016-2018, met toelichting

Afstudeerwerken van vijftien door het panel geselecteerde afstudeerder uit laatste twee studiejaar

Hogeschool VHL:

Instellingsplan 2018-2021 en 2014-2017

Besturingsfilosofie en organisatie inrichting VHL 2014, met organogram

Inrichting van het onderwijs bij hogeschool Van Hall Larenstein, feb 2014

Studeren met een functiebeperking, mrt 2013

Passende extra voorzieningen voor studenten met persoonlijke omstandigheden 2017

Beleidsnotitie Studieloopbaanbegeleiding 2015-2016

Toelating bij Van Hall Larenstein 7-11-2016

Regeling VHL studiekeuzecheck DEF 15-16

Handreiking onderzoekend vermogen 181215

VHL Academy

Visie op dlwo

Hogeschool VHL Kwaliteitszorgplannen 2015-2017 en 2018-2021

Reglement opleidingscommissie Van Hall Larenstein wetswijziging bestuurskracht 2017

Reglement werkveldadviescommissie Hogeschool VHL vastgesteld door cvb 22062015

Format VHL toetsmatrijs

Toetsbeleid Van Hall Larenstein 2015

Format toetsplan

Handreiking toetscommissie

Inrichting examencommissie bij Hogeschool VHL 11-9-2015

VHL handreiking Afstudeerprotocol 28 mei 2015